

4. zasedání / VŠ PP
24. 6. 1981 - bod 1

Úkoly psychologie po XVI. sjezdu KSČ

M. Kodým

V průběhu 60 let své existence rozpracovala KSČ p r i n -
ci p y vědeckotechnické politiky. Vycházela přitom z Marxova
pojetí vědy, který jí připisoval komplexní f u n k c i tzv.
"všeobecně společenské práce", představující harmonickou jedno-
tu jednotlivých dílčích funkcí vědy, jimiž jsou funkce: a) pozná-
vací b) světónázorová c) společenské výrobní síly d) teorie ří-
zení společenských procesů. Všechny tyto dílčí funkce vědy se
mohou (podle Marxe) uplatnit v celém souboru svých možností ja-
ko "všeobecná revoluční přetvářecí síla společnosti" jen v socia-
listické společnosti.

V současné době vymezil a propracoval ek. Hajko (Nová mysl,
1981, č. 3) na základě pojetí K. Marxe následující s p o l e -
š e n s k é f u n k c e v ě d y s požadavkem systematicky
a komplexně je rozvíjet:

- a) funkce poznávací
- b) funkce výrobní síly
- c) funkce teoretického základu pro řízení společenských
procesů a vztahů
- d) funkce světónázorová a kulturně výchovná

Ke k o m p l e x n í m u r o z p r a c o v á n í
konceptu vědeckotechnické politiky strany došlo na počátku sedmá-
desátých let. XIV. sjezd KSČ vyzdvihl význam vědeckotechnické
revoluce a vědeckotechnického rozvoje pro další vývoj výrobních
síly, pro soutěžení mezi socialismem a kapitalismem i pro celko-
vý společenský rozvoj v socialismu. Sjezd pojal vědeckotechnický
rozvoj jako celospolečenský proces, jehož dosah je vyjádřen
v leninské myšlence XIV. sjezdu KSES o organickém sepětí vy-
možností vědeckotechnické revoluce s přednostmi socialistické
hospodářské soustavy; v tomto smyslu tvoří jednu z rozhodují-
cích podmínek vítězství socialismu nad kapitalismem. Zdůraznil,
že komplexní zvýšení úlohy a úrovně vědy vyžaduje spojit vědu
se životem, s potřebami společnosti i s potřebami dalšího roz-
víjení osobnosti socialistického člověka a soustředovat síly

na řešení úkolů v těch oblastech, které jsou rozhodující pro danou vývojovou etapu.

Na základě těchto marxistickoleninských východisek byly vytýčeny základní rysy vědeckotechnické politiky strany:

- organická jednotnost vymožeností vědeckotechnického rozvoje a řešení úkolů socialistické hospodářské výstavby, jejíž základní strategickou linií je zvyšování efektivity národního hospodářství
- uplatňování třídního pojetí vědeckotechnického rozvoje; v socialistické společnosti se věda a technika stávají zbraní revolučního boje dělnické třídy a pracujících, přičemž dělnická třída je vedoucí silou zápasu za jeho realizaci
- internacionální pojetí vědeckotechnického rozvoje, který je chápán v nedílné jednotě s prohlubováním mezinárodní socialistické integrace, zvl. ve spolupráci se SSSR
- posilování vedoucí úlohy strany v procesu řízení vědeckotechnického rozvoje

Základní rysy vědeckotechnické politiky strany tvoří strategii vědeckotechnického rozvoje, která je neustále sledována a rozvíjena v konkrétních historických podmínkách každé etapy, jíž naše společnost dosáhla a zhodnocována na jednotlivých zasedáních ÚV KSČ a na sjezdech strany.

Tak např. XV. sjezd strany v souladu s leninským pojetím vztahu rozvoje národního hospodářství a vědeckotechnického rozvoje soustředil pozornost na další propojení vědy a techniky s národohospodářským plánem jako základním nástrojem realizace jednotné státní vědeckotechnické politiky v národním hospodářství, na zvládnutí celého cyklu výzkum - vývoj - výroba - užití a současně vyzvedl úlohu základního výzkumu soustředěného v ČSAV. Před základní výzkum byl postaven nejen úkol zvýšit jeho efektivity a těsněji jej spojit s potřebami praxe, ale i úkol soustředit kapacity na rozhodující a perspektivní obory a zabezpečovat předstih vědy před výrobou, orientovat se zejména na vytčené

oblasti; přičemž ovšem naše věda a technika mohou udržet krok se světem jen tehdy, bude-li se na tomto úseku dále rozšiřovat a prohlubovat spolupráce se Sovětským svazem a ostatními zeměmi.

XVI. sjezd znovu vyzdvihl vědeckotechnický pokrok jako určujícího činitele intenzifikace a nejmocnější zdroj růstu produktivity společenské práce. Jeho uskutečňování je vpravdě revoluční úkol celé naší společnosti, věci hrdsti a občanské cti vědků, konstruktérů, celé vědecké a technické inteligence. Zodpovídající instituce i odpovědní pracovníci musí dbát, aby vědeckovýzkumná základna byla koncepčně řízena v souladu s potřebami společenské praxe.

Rámcová strategie dalšího rozvoje československé vědy spočívá především ve sjednocení cílů vědy při přetváření přírody a sebeutváření společnosti s komplexním uplatňováním všech společenských funkcí vědy. Ve shodě s tím byly vymezeny hlavní směry rozvoje československé vědy v následujícím období takto:

- cílevědomá orientace a další koncentrace základního výzkumu na prioritní problémy (na klíčové otázky perspektivního rozvoje socialistického člověka a společnosti)
- uplatnění výsledků základního výzkumu v technickém rozvoji a v dalších člancích inovačního cyklu
- uplatnění výsledků společenských věd při řízení společenských procesů
- uplatnění vědy při tvorbě dlouhodobého výhledu rozvoje československé společnosti
- světónásorové kulturně výchovné a ideologické působení vědy
- reprodukce a rozvoj vědeckovýzkumné základny
- zvýšení účinnosti řízení vědy a technického rozvoje

Důraz je kladen především na cílevědomost vědeckovýzkumné práce, na její kvalitu a efektivnost, na převádění výsledků vědeckovýzkumné práce do společenské praxe, na prohlubování všestranné péče o člověka.

V "Hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1981-85" byly vymezeny úkoly pro základní výzkum a úkoly vědeckotechnického rozvoje. Společenským v ě d á m bylo uloženo, aby v úzké spolupráci s ostatními socialistickými státy analyzovaly současné společenské jevy u nás i ve světě. Mají přitom "klást důraz na lepší poznání objektivních společenskoeconomických zákonitostí na základě tvůrčích marxistickoleninských přístupů; připravovat podklady k rozvíjení programové činnosti strany při řešení nejzávažnějších úkolů dalšího ekonomického a sociálního rozvoje společnosti".

Toto rámcové vymezení implikuje též úkoly pro vědeckovýzkumnou činnost v psychologii. Proto v současné době mají před sebou českoslovenští psychologové závažný úkol: rozpracovat závěry XVI. sjezdu KSČ pro svůj obor a zajistit plnění vytčených úkolů ve všech oblastech psychologické práce - vědeckovýzkumné, aplikační a rutinní činnosti. Jen tak může naplnit psychologie všechny své funkce, z nichž mezi nejdůležitější patří:

1. Ideologická funkce psychologie
2. Zdokonalování řízení společenských procesů
3. Utváření osobnosti nového člověka
4. Zkvalitnění procesu učení, vzdělávání a výchovy mladé generace
5. Řízení lidí v národním hospodářství
6. Zvyšování spolehlivosti a efektivnosti systémů "člověk-stroj"
7. Ochrana zdraví lidí
8. Zvyšování obranyschopnosti vlasti a celého socialistického společenství

Postupná realizace těchto funkcí se projeví z hlediska základního výzkumu jednak v plnění úkolů SPZV na 7. pětiletku a jednak v účasti psychologů při řešení šestého směru rozhodujících úkolů vědeckotechnického rozvoje k zabezpečení čs. potřeb do roku 2000 "Zdravý, tělesný, duševní a sociální vývoj nové generace" (podle usnesení vlády ČSSR č. 128/79).

Z hlediska obsahuového zaměření zdůraznilo jednání XVI. sjezdu některé problémy, jejichž psychologické aspekty se nepochybně odrazí v upřesněných plánech vědeckovýzkumné činnosti na 7. pětiletku. Jde především o problémy, které zahrnují tři základní oblasti výzkumu ve společenských vědách: První se týká teoretického rozpracování otázek současné etapy vývoje společnosti z hlediska stanovení politiky KSČ na úsecích hospodářských, sociálních, kulturních, vědních i dalších. Výzkum musí být koncipován se zřetelem k rostoucí úloze subjektivního činitele při výstavbě rozvinuté socialistické společnosti. Druhá oblast zahrnuje hypotézy a prognózy dlouhodobého společenského rozvoje ČSSR, které budou zpracovány ve vztahu k socialistickému životnímu způsobu. Třetí oblast je orientována na teoretické zpracování a zobecnění zkušeností komunistických a dělnických stran získaných v průběhu socialistické výstavby.

Prudký rozvoj vědy a techniky, urychlování inovačních cyklů v základně /výrobě/ i nadstavbě /např. výchově/, nový charakter práce i nový způsob života směřuje k požadavkům na rozvíjení a uplatňování vyšších psychických funkcí a složitějších způsobů sociálního chování. Před psychologíí vystupuje náročný úkol komplexní a celoživotní přípravy člověka v oblasti kognitivních procesů /výběrové zpracování informací/, tvůrčího myšlení /metody tvůrčí práce, promyšlené péče a ochrany prostředí, lidí, racionální pracovní postupy, kooperace lidského a umělého mozku/ a regulace chování a psychických stavů a procesů v náročných životních situacích. Tyto vyšší funkce je třeba zkoumat a výsledky aplikovat v rámci celkového rozvoje lidské osobnosti a v rámci společné činnosti, sociální kooperace a sociálních vztahů. Úspěšná bude však psychologie jen tehdy, jestliže při aplikaci nabídne nejen vzorce pro chování, učení a řízení vyšších funkcí, ale spíše principy, které individuum, kolektiv či organizace může samostatně podle specifických cílů a podmínek rozvíjet. Jde o principy kreativní povahy spojené s rozvíjením myšlenkových stylů, obzorgovnosti, orientace v situaci, citů, pocitů a prožitků, které mohou pomoci v této orientaci.

Před psychologíí se tudíž otvírá mnoho nových problémů, které je třeba řešit v kontinuitě na dosavadní tradiční problematiku.

V oblasti výroby a řízení jde především o komplex psychologických problémů, zahrnujících především otázky motivace, tvůrčích přístupů k problémům, ovládnutí tvůrčího procesu, práce s lidmi, rozvoj kolektivů, zvyšování efektivnosti práce. Zvláštní pozornost je třeba věnovat tomu, že hlavní rezervou je dnes tvořivá činnost lidí se zřetelem k vědecko-technickému pokroku, prohloubení motivace pracovníků zejména se zřetelem k novým podmínkám socialistické soutěže, a zdokonalení systému řízení. V této souvislosti by bylo účelné zhodnotit po psychologické stránce dosavadní zkušenosti se zaváděním zdokonalené soustavy řízení národního hospodářství, které zatím zůstávaly mimo oblast vědeckého zájmu.

V oblasti ideově výchovné je ústředním problémem všestranný rozvoj osobnosti socialistického člověka s mimořádným zřetelem na mládež a její výchovu, včetně procesu vlastního sebeutváření. Tento problém se dnes klade velmi naléhavě a konkrétně v řadě oblastí, a psychologie může přispět k objasnění společného jmenovatele, který bývá ne zcela přesně charakterizován jako vzrůst úlohy lidského, případně subjektivního faktoru.

Výzkum základů komplexního ideově výchovného působení je z psychologického hlediska teprve v začátcích, a je třeba mu věnovat prvořadou pozornost. V této oblasti bylo sice nashromážděno dosti poznatků, zejména pedagogicko-psychologického charakteru, avšak nyní se utvářejí nové možnosti přístupu jednak v rámci psychologie působení masových sdělovacích prostředků, jednak v rámci tzv. politické psychologie. V mnoha případech je nutné pro první období především zhodnotit výsledky, k nimž se dospělo v těchto oblastech v jiných socialistických zemích, zejména v SSSR, ale i v širším mezinárodním měřítku. V této oblasti bude zvláště důležitě studovat problematiku výchovy k míru, mírovému soužití; potřebné je studium psychologických otázek veřejného mínění.

V oblasti životní úrovně a životního způsobu obyvatelstva je třeba věnovat zvýšenou pozornost psychologickému poradenství se zřetelem k otázkám manželství, rodiny, výchovy dětí, ale také poradenství pracovnímu a klinickému. Značné zkušenosti, které v tomto směru naše psychologie získala, je třeba zobecnit a zároveň využít při plnění sjezdových úkolů. Jako nová problematika vystupují psychologické problémy péče o životní prostředí. Dosavadní přístup psychologů k této problematice byl značně abstraktní, sjezdové materiály umožňují zabývat se těmito problémy v konkrétní a společensky efektivní podobě. Zvláštní pozornost vyžaduje rovněž problematika zdraví obyvatelstva, mentální hygieny, překonávání sociálně patologických momentů. Tyto problémy je ovšem třeba řešit komplexně ve spolupráci psychologů s dalšími obory.

Aktivní a účinný příspěvek československé psychologie v uvedených oblastech je podmíněn správným zaměřením základního výzkumu na klíčové problémy v těch oblastech společenské praxe, kde je možné předpokládat nejefektivnější využití výzkumných výsledků.

Uvedení závěrů XVI. sjezdu KSČ v život znamená pro psychology realizovat zásady vědecko-technické politiky strany. Se zřetelem k jejímu cíli a obsahu jeví se zvláště důležité:

- analyzovat materiály XVI. sjezdu KSČ, které zachycují aktuální stav a perspektivní potřeby společenské praxe, a na tomto základě vytypovat prioritní problematiku vědeckovýzkumné činnosti
- dále zvyšovat efektivnost vědeckovýzkumné práce
- rozvíjet mezinárodní spolupráci, především v rámci socialistických zemí
- usilovat o zkvalitňování vědeckovýzkumné základny
- pečovat o výchovu a uplatnění psychologických kádrů
- dbát o účinnou propagaci a popularizaci výsledků vědecké práce v psychologii

Rozpracovat a splnit tyto úkoly je předpokladem dalšího rozvoje psychologie v ČSSR.